

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

УДК : 336.5.02+338.512

РОЛЬ ТА МІСЦЕ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ В РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. С. Заговора, здобувач, Сумський національний аграрний університет

Управління витратами відіграє важливу роль у створенні ефективного механізму планування, контролю і аналізу витрат. У статті обґрунтовано роль, місце та значення управління витрат та собівартості для організації ефективного виробництва сільськогосподарської продукції.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови господарювання зумовлюють необхідність економного використання ресурсів підприємств. Керівникам для того, щоб покращувати фінансовий стан сільськогосподарських господарств, необхідна оперативна інформація про динаміку, структуру витрат та доходів від реалізації продукції, її кількість. Ці питання набувають особливої актуальності з погляду на здатність забезпечити вищу прибутковість сільськогосподарських підприємств шляхом надання необхідної інформації для управління. Це допоможе приймати управлінські рішення з врахуванням ситуації на ринку, забезпечуючи найекономічніший спосіб виробництва продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню управління витратами на підприємствах присвячені праці вітчизняних та зарубіжних авторів: В. Андрійчука [1], І. Білоусової [2], І. Бойчик [3], А. Клименко [5], С. Котлярова [6], В. Моссаковського [7], О. Михайлова [8], І. Охріменка, П. Саблука, М. Чумаченка, А. Череп, Ю. Цалко [10]. Проте чимало наукових розробок не можуть бути застосованими на практиці через їх неузгодженість з фактичною ситуацією в АПК. Спостерігаються проблеми навіть на рівні понятійного апарату.

Аналіз економічної літератури дозволив виділити декілька основних визначень поняття „управління витратами”. Так, Г. Фандель [9] визначають „управління витратами” як планомірне формування витрат на виробництво та збут продукції й контроль за їх рівнем. Але це визначення необхідно розширити, оскільки управління витратами більше зводиться до розробки та реалізації управлінських рішень, заснованих на використанні об’єктивних економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних та поточних цілей.

Динаміка витрат характеризує споживання усіх видів ресурсів, використання котрих необхідне підприємству для досягнення визначених цілей. В процесі управління витратами здійснюється вибір між альтернативними варіантами стратегічних та поточних управлінських рішень щодо виробництва та реалізації продукції, номенклатури товарів та послуг, ціноутворення та логістики.

Управління витратами - це складний, багатоаспектний та динамічний процес, що включає

управлінські дії, ціллю яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства. Цей підхід розділяє А.П. Градов [4], який відзначає, що управління витратами не завжди повинне бути спрямоване безпосередньо на економію витрат. Принциповим є забезпечення ефективності цих витрат, тобто одержання прибутку, що реально виправдовує витрати. Саме тому головним в управлінні витратами є запобігання потенційно неефективним витратам, і не стільки їх мінімізація, як оптимізація.

Формулювання цілей статті. Формування витрат в оптимальних розмірах вирішує головне економічне питання підприємств і надає їм можливості забезпечити необхідну ефективність господарювання за рахунок втілення організаційного та економічного механізму управління витратами. Управління витратами відіграє надзвичайно важливу роль у розробці стратегії поведінки сільськогосподарського підприємства в ринкових умовах. Не менше значення її і в налагодженні ефективного внутрішньогосподарського управління, створенні ефективного механізму планування, контролю й аналізу витрат. Ефективність регулювання доходності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від об’єктивності вимірювання витрат на виробництво сільськогосподарської продукції та від достовірності розрахунку її собівартості, що підкреслює важливість цієї ділянки економічної роботи та вимагає підвищення уваги до неї.

Виклад основного матеріалу. Собівартість продукції виступає одним з найважливіших показників ефективності функціонування аграрного підприємства, що відображає рівень господарювання: організацію і технологію виробництва, ефективність використання земельних угідь, трудових ресурсів, основних і оборотних засобів, здійснення режиму економії. Визначення собівартості сільськогосподарської продукції необхідне для планування, аналізу та управління господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств; обчислення рентабельності виробництва; раціонального розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва за районами та зонами; обґрунтування цінової політики.

Собівартість як економічна категорія властива товарно-грошовим відносинам і виникла тоді, коли всі витрати виробництва стали набирати вартісної форми, тобто коли виникла необхідність

Вісник Сумського національного аграрного університету

підрахувати витрати на виробництво товару і прибуток або збиток від його реалізації. Таким чином, собівартість продукції — це грошове вираження витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Собівартість продукції — це комплексний економічний показник, який поєднує в собі витрати узагальненої праці, тобто витрати на спожиті засоби виробництва, та витрати живої праці, тобто витрати на заробітну плату робітників підприємств, а також частину чистого доходу громадян, що призначена на соціальне страхування, підтримку потерпілих від Чорнобильської аварії, утримання пенсіонерів, безробітних та медичне страхування.

Собівартість продукції є важливим узагальнюючим показником, який характеризує ефективність роботи підприємства. В ній відображаються всі сторони виробничо-господарської діяльності підприємства. Чим краще працює підприємство, економічніше і раціональніше воно використовує власні ресурси, успішніше вдосконалює свою техніку, тим нижчою буде собівартість виготовленої продукції. Крім того, цей показник тісно пов'язаний з ціною продукції. Це виявляється в тому, що собівартість слугує базою ціни товару і її нижньою межею для виробника, щоб забезпечити процес відтворення виробництва. Відпускати ціну нижче за собівартість підприємству не вигідно, оскільки в такому випадку воно ризикує зазнати збитків.

Роль управління витратами полягає в тому, щоб знайти і забезпечити найекономічніший спосіб виробництва продукції (як зараз, так і в перспективі), що забезпечить ефективний розвиток підприємств. Не буде перебільшенням твердження, що управління витратами стає одним з найважливіших сегментів виробничого менеджменту. Мета управління витратами - не виробнича, а суто економічна, тобто - оптимізація витрат, у зв'язку з чим задачі і відповідні їм функції управління витратами акцентовані на економічному аспекті діяльності підприємств.

Головними задачами розвитку економіки на сучасному етапі є всемірне підвищення ефективності виробництва, а також заняття стійких позицій підприємств на внутрішньому і міжнародному ринках. Щоб витримати гостру конкуренцію і завоювати довіру покупців підприємство повинне вигідно виділятися на фоні підприємств того ж типу. Добре відомо, що покупця цікавить якість продукції і її ціна. Чим вища якість і нижча ціна, тим краще і вигідніше для покупця. Ці показники якраз і укладені в собівартості продукції. Вона є основою визначення цін на продукцію.

Тому саме в собівартості продукції синтезуються всі сторони господарської діяльності, акумулюються результати використання всіх виробничих ресурсів. Зниження собівартості - одна з першочергових і актуальних задач будь-якого суспільства, кожної галузі, підприємства.

Від рівня собівартості продукції залежить сума прибутку і рівень рентабельності, фінансовий стан підприємства і його платоспроможність, темпи розширеного відтворення, рівень закупівельних і роздрібних цін на сільськогосподарську продукцію.

Слід зауважити, що при плануванні собівартості продукції передбачається можливе її зниження і досягнення в результаті цього оптимального рівня витрат на виробництво. Тому складання плану з собівартості має передувати аналіз фактичного складу та структури витрат в динаміці з метою виявлення резервів зменшення витрат.

Особливу актуальність проблема зниження собівартості має на сучасному етапі. Пошук резервів її зниження допомагає багатьом господарствам підвищити свою конкурентоспроможність, уникнути банкрутства і вижити в умовах ринкової економіки.

Калькуляції дозволяють ухвалювати більш оптимальні управлінські рішення, порівнювати фактичні витрат з плановими витратами аналогічних організацій, повніше використовувати резерви економії. Крім того, вони сприяють підвищенню економічної обґрунтованості цін на продукцію, оскільки за базу ціни приймаються разом із споживацькою вартістю товару суспільно необхідні витрати на виробництво і реалізацію виробів, робіт, послуг.

Особливо висока роль калькуляції в умовах ринкових відносин, коли кожному підрозділу необхідно порівнювати свої витрати з доходами, а економія виробничих витрат стає основним джерелом збільшення доходів трудових колективів, фондів оплати праці, а також підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Порівняння фактичних витрат з плановими (нормативними) дає змогу в процесі аналізу оцінювати роботу підрозділів з використання ресурсів, з'ясувати причини відхилень фактичних витрат, від планових і відповідно стимулювати працівників підприємства і до їхнього зниження. Формування і контроль витрат за місяцями та центрами відповідальності. Управління витратами на підприємстві передбачає їхню диференціацію за місяцями та центрами відповідальності. Місце витрат — це місце їхнього формування (робоче місце, група робочих місць, дільниця, цех). Під центром відповідальності розуміють організаційну єдність місць витрат з центром, відповідальним за їхній рівень.

На практиці вважають, що центр відповідальності збігається з місцем витрат, хоча це не обов'язково. Формування місць витрат і центрів відповідальності здійснюється за функціональною та територіальною ознаками. У першому випадку витрати локалізуються в певній функціональній сфері діяльності (маркетинг, дослідження й підготовка виробництва, матеріально-технічне забезпечення, виробництво, технічне обслуговування виробництва, управління). Територіальні

місця витрат і центри відповідальності включають організаційні підрозділи підприємства (відділи, дільниці, цехи), які виокремлені просторово. За центрами відповідальності складаються кошториси (планові витрати), обчислюються фактичні витрати, а для виробничих підрозділів визначається собівартість одиниці продукції (послуг). Це уможливило ефективний контроль за витрачанням ресурсів. При цьому важливе значення має поділ витрат стосовно кожного центру відповідальності на прямі й непрямі, змінні та постійні. Перший поділ має істотне значення для визначення собівартості окремих виробів (калькулювання). Прямі витрати безпосередньо відносять на продукцію центрів відповідальності (місць витрат), а непрямі — формуються в цих центрах, а потім розподіляються між окремими видами продукції. Поділ витрат на змінні та постійні стосовно центрів відповідальності (місць витрат) важливий для складання так званих гнучких кошторисів та оцінки діяльності. Таке розмежування витрат дає змогу оперативно обчислювати кошториси для різних варіантів обсягу виробництва, а також перераховувати планові витрати на фактичний обсяг продукції під час аналізу та оцінки роботи підрозділів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, в умовах ринкової економіки управління витратами повинно означати створення єдиної, раціональної, чітко та безперервно функціонуючої системи з певними цільовими

установками та взаємопов'язаними елементами. Само по собі управління витратами є важливою складовою управлінського обліку, а основні її елементи будуть визначатися функціями, що виконує система управління витратами, а сама система управління витратами повинна впроваджуватися на комплексній основі, забезпечуючи взаємозалежне вирішення поставлених задач. Тільки такий підхід буде сприяти різкому росту економічної ефективності роботи підприємства.

Слід зазначити, що до найважливіших показників роботи підприємства та галузі народного господарства належать собівартість виробництва та собівартість продукції. Для правильного застосування цих показників у господарській практиці необхідно знати економічну природу собівартості, особливості її формування, склад виробничих витрат та шляхи їх зниження.

Управління витратами — це процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження. Воно є важливою функцією економічного механізму будь-якого підприємства. В зв'язку з цим, менеджери і власники підприємств стали приділяти підвищену увагу управлінню витратами та відносинам з постачальниками і замовниками з метою збереження довіри з боку кредиторів та ділових партнерів. Отже управління витратами є один із чинників конкурентоспроможності продукції та ефективності виробництва.

Список використаної літератури:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Білоусова, І. Проблеми обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції промисловості / І. Білоусова, М. Чумаченко // Бухгалтерський облік і аудит. - 2009. - № 4. - С. 3-10.
3. Бойчик І. Економіка підприємств / І.М. Бойчик // — К. : Атіка, 2004. — 480с.
4. Градов А. Экономическая стратегия фирмы: учеб. пособ. / А . П . Градов . - СПб.: Спец. лит-ра, 1995. - 416 с.
5. Клименко А. Управление витратами на сільськогосподарських підприємствах / Клименко А. //Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.- №4(8) – 2009 – С. 53-57
6. Котляров Є. Загальновиробничі витрати та їх розподіл / Котляров Є. // Бизнес. - 2008. - №16(21 апреля) . - С62-67.
7. Моссаковський В. Концепція побудови управління витратами у сільськогосподарських підприємствах/ В. Моссаковський //Бухгалтерський облік і аудит.-2009-№6 - С.32-42
8. Михайлов О. М. Характеристика методичних підходів щодо формування витрат у сільськогосподарських підприємствах / О. М. Михайлов // Економіка АПК. - 2007. - № 2. - С. 100-106.
9. Фандель, Г. Теорія виробництва і витрат / Г . Фандель ; Пер. з нім. під кер. і за ред. М.Г. Грещака. - К. : Таксон, 2000. - 520 с.
10. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства / Ю.С. Цал-Цалко. - К.: ЦУЛ, 2002. — 656с.

В статті обґрунтовано роль і значення управління витратами і себестоимости для організації прибуткового виробництва сільськогосподарської продукції, а також для створення ефективного механізму планування, контролю і аналізу витрат.

In the article a role and value of management and prime price charges are reasonable for organization of income-generating production of agricultural produce, and also for creation of effective mechanism of planning, control and analysis of charges.

Рецензент: д.е.н., професор Мішенін Є.В.
Дата надходження до редакції: 06.04.2012 р.